

ЧИЯ БІДА, ТОГО Й ВИНА...

Людмила Шевченко

У січні в Донецькому академічному українському музично-драматичному театрі відбулася прем'єра музичної драми «Зілля» за мотивами повісті Ольги Кобилянської «В неділю рано зілля копала». Постановку здійснив головний режисер Дніпропетровського академічного українського театру ім. Тараса Шевченка, заслужений діяч мистецтв України, лауреат Міжнародної театральної премії ім. В.Блаватського — Анатолій Канцедайло. Композитор та диригент — заслужений діяч мистецтв України Євген Кулаков. Художник-постановник — Олексій Гавриш (Київ), художник по костюмах — Олена Карпенко, балетмейстер — Геннадій Дибовський, хормейстер — Тетяна Пашук.

■ Альбіна Терехова, Геннадій Горшков у виставі «Зілля» за твором О.Кобилянської «В неділю рано зілля копала»

...Наче потривожений бджолиний вулик, стиха гуде у чеканні циганський табір: після трьох років подружнього життя Мавра, дружина ватажка Раду, має народити дитину. Нарешті з'являється мати Маври і високо підіймає дугу та хомут із дзвіночками — ознаку, що народився хлопчик... Щастю Раду, гордості батьківства немає меж! Його почуття виплескуються в шалений танок, який підхоплює увесь табір. Цигани радісно кружляють у танці, аж поки до Раду гадюкою не підповзає лиха звістка: панським сином вшанувала Мавра свого чоловіка... Раду у відчаї, змішалися воєдино і кохання, і біль, і гнів та ненависть до жінки, яка осоромила його перед усіма циганами... Рішення Раду невмолиме — вбити зрадницю разом з її щеням...

Так закручуються у тутий вузол долі головних героїв.

Повість «В неділю рано зілля копала» — один з найпоетичніших, найліричніших творів Ольги Кобилянської, хоча і сповнений глибокого драматизму. Взявши за основу інсценівку В.Василь-

ка, постановник, повернувшись до витоків, доповнив її важливими думками авторки. Назва вистави донеччан «Зілля» — метафора, що ємко і виразно передає зміст твору. Зілля — омана, що присутня як в людських стосунках, так і в одвічних пошуках, блуканні, примарних почуттях, і в помилках та спокуті за кривду, свідомо чи несвідомо завдану іншим.

У кожного з героїв «Зілля» по-своєму складається життя, та над ними всіма тяжіє «гріх» циганки Маври, звабленої і покинутої угорським шляхтичем. Кобилянська, змальовуючи своїх героїв, не раз ставила питання: хто винен? Режисер намагається знайти відповідь на це питання. Наскрізну дію вистави рухає думка про міру відповідальності кожної людини за все, що вона робить у своєму житті. Чия біда, того й вина. Через форму, рефрени режисер переконливо доносить до глядача істину — розвиток людства йде по колу, а точніше — по спіралі. І коли людина не знаходить виходу зі скрутних ситуацій, вона й продовжує виток за витком кружляти у вирі своїх помилок та спокути. Лейтмотивом вистави стає тисячолітня легенда про вину циган: нібито їхні предки, будучи ще в Єгипті, не прийняли Марії з Йосифом та Божим дитятком до себе на відпочинок. І як кара за це мандрують споконвіку по світі, скрізь будучи непрошеними гістьми. Трагічна доля Маври тяжіє і над її сином, який виріс у чужих людей, так і не зазнавши материнської любові. Гриць має спокутувати материні гріхи, хоча сам винен хіба лише в тому, що безтурботно покохав водночас двох дівчат (згадаймо, що й Мавра кохала двох чоловіків)...

Анатолій Канцедайло утверджує в режисурі свій власний стиль. І у виставі «Зілля», зберігаючи кращі традиції українського театру, постановник синтезує їх з елементами сучасного бачення, глибоким проникненням в зміст твору і переосмисленням його в сьогоденні. І це, на мою думку, один із найперспективніших художніх напрямків у постановці класики, за яким — майбутнє. Бо він дає змогу продовжити розвиток українського театру на піднесенні психологічних засад, сучасними засобами, висвітлюючи ті перлини, залишені нам у спадок майстрами вітчизняного мистецтва.

Постановка Анатолія Канцедайла — напрочуд цільний, чистий і завершений твір з гнучким поєднанням фактів і явищ реального життя, огорнутого романтично-символічним серпанком легенди, людських радощів і смутку. Тривожні голоси трембіт пронизують усю виставу. Розносячи тугу, вони журливо лунають як передчуття і пересторога у найдраматичніші моменти: віщуючи чи то сумні події, чи кінець чиеїсь долі на Землі... Цвіт червоного маку у виставі донеччан, як і в Кобилянської, виступає як символ краси (Тетяна завітчана великими червоними маками), і як символ трагедії (в тому місці глибокої ріки, де знаходить свій кінець дівчина, «стояв на поверхні блискучої води, притулившись аж до берега ріки, один великий цвіт червоного маку»). І саме цю квітку приносять Тетяниній матері як звістку про смерть доньки.

У виставі гармонійно поєдналися усі художні компоненти — режисура, сценографія, музичне, пластичне вирішення та гра акторів. Маємо лаконічне і в той же час яскраве, виразне за формою та глибоке за філософським змістом прочитання чудового твору Ольги Кобилянської.

Режисер та художник відійшли від традиційного живописного вирішення твору Ольги Кобилянської. Сценографія Олексія Гавриша умовна і аскетична. До чорного одягу сцени художник додає ще два плани темних куліс, які функціонують як завіса, відділяючи події, плин часу. У першій сцені ми ба-

чимо символи циганської долі: холодний безжальний місяць, що й далі буде світити героям, циганський віз, покручену дорогу, яка нагадує сплетіння дерев під час сплаву лісу по гірських річках.

Дорога — головний компонент сценографії вистави — йде від оркестрової ями, як місток, перекинутий від залу до сцени, а далі — по діагоналі вглиб і вгору сценічного простору: і як міст через гірську річку з валунами по берегах, і як метафора — шлях життя, сплетіння людських дол, покручених, знівечених. Головні герої зустрічаються і розлучаються саме там. При цій дорозі Андронаті залишає Мавру в трагічну ніч, коли вона народила дитину, на цій дорозі вони зустрічаються знову через двадцять літ, і по цій же дорозі рушають у далекий світ після смерті Гриця. На ній зустрічається Гриць зі своїми коханими — Насткою та Тетяною, Андронаті зі своїм онуком Грицем. Ця дорога стає останньою для Тетяни, по ній у фіналі прямує світ за очі вбита горем Дубиха. А блискавиці, грім, злива, що завершують виставу, передають внутрішній стан героїв, і в той же час сприймаються як надія на очищення їхніх душ...

У чорному просторі сцени події стають ще об'ємнішими. Вони ніби вириваються, оживають, приходячи до нас із своєї давнини, нашої генетичної пам'яті. Виразно відтіняється пластичний малюнок як сольних, так і масових сцен, починаючи з циганської, що живописно і стрімко заповнює увесь сценічний простір; й завершуючи народною сценою журби за Грицем, яка то напливає, то відкочується у глибини холодного чорного простору буття, куди прямують дорогою життя осиротілі герої.

Темне тло сприяє концентрації уваги на фізичній красі героїв, красі людського духу. І мимоволі на перший план виходить філософський зміст твору, з його мелодійною мовою Ольги Кобилянської, яка виразно й органічно звучить з вуст донецьких акторів.

Костюми Олени Карпенко стилізовані. Та вони чарують яскравими барвами, індивідуальними особливостями, несуть поезику і енергетику гуцульського краю, де відбуваються події.

Музика Євгена Кулакова виходить за межі поняття «музичне оформлення». Це — музична драматургія, яскрава, гармонійна, яка стала душею вистави, надовго залишається в пам'яті. Вона висвітлює і робить більш об'ємними ха-

рактери головних героїв, підсилює вузлові та кульмінаційні моменти (в циганській сцені, сценах зустрічі Андронаті та Маври, Андронаті й Гриця, Тетяни і Гриця, і особливо яскраво — в розв'язці драми). В жанрових сценах композитор звертається до інтонацій, наближених до фольклору, але, не цитуючи народні мелодії, у кожному випадку — загальновідомі, а створюючи оригінальну, людяну, натхненну музику. Почуття, переживання героїв втілені в красивій, поетичній і разом з тим динамічно насиченій музиці, де особливості українського фольклору (мелодія, гармонія) напрочуд тонко вписалися в музичну тканину твору. А поетичним камертоном вистави стала відома народна пісня «Гей, на Івана...», яку душевно, зі світлою надією, а то й зі смутком та журбою співають дівчата.

Гармонійне звучання оркестру зливається з красивими голосами героїв, хору (хормейстер Тетяна Пашук), яскравими, виразними за малюнком, запальними, жартівливими, ліричними (циганськими, гуцульськими, обрядовими) танцями балетмейстера Геннадія Дибовського.

У виставі задіяна майже вся труппа театру: хор, балет і оркестр. Незважаючи на те, що це була перша зустріч режисера з виконавцями, постановник зумів досягти ансамблевості у грі акторів, які своїх персонажів наділяють індивідуальними рисами характеру.

Душею вистави, провідником думок ав-

тора й постановника став багатогранний психологічний образ цигана — скрипача Андронаті у чудовому виконанні народного артиста України Геннадія Горшкова. Його таланту підвладна широка палітра людських почуттів, яку він щедро дарує глядачам, Андронаті у виконанні Горшкова — проста й мудра, гуманна, талановита людина, яка змушена поневірятися по світу, шукаючи відповіді на одвічне питання: «Чи скінчиться коли ця кара господня»? Пронизані драматизмом сцени прощання Андронаті з табором, зі своєю донькою; щастям і надією сповнена душа Андронаті при зустрічі з Маврою через двадцять років. Зворушливі його сцени з Грицем, де поєднується і радість, і тривога; бажання приголубити онука і побоювання сполохати його... Одна з кращих у виставі — сцена благословення Гриця — хвилює щирістю, глибиною почуттів старого цигана до онука. В ній — і ніжність, і любов, і смуток, і надія: — «Дитиночко моя! Аби ти був серед людей і роду свого не цурався...» Зачаровує органічний перехід акторів (Андронаті та Маври; Андронаті та Гриця) від слів до музики, танцю, в яких пристрасно виплескується безмежність чи то горя, чи то радості.

Циганка Мавра у виконанні Альбіни Терехової — яскравий образ з гамою почуттів. Актриса органічна, темпераментна, пластична, чудово танцює, співає. Драматична сцена втрати дити-

■ Сцена з вистави «Зілля». Режисер Анатолій Канцедайло. Донецький музично-драматичний театр

■ Наталя Филипівич, Володимир Швець у виставі «Зілля»

ни; хвилюють страждання героїні й у зимовій сцені, коли Мавра розуміє, що не впустила до хати свого батька. Теплі і зворушливі зустрічі Маври з Тетяною, коли стара циганка щиро наставляє дівчину: «Хто, доню, любить, той не раз і губить...»

Яскрава сцена спогадів Маври, які ніби виринають із пітьми минулого під час її розмови з дорослою Тетянкою. Дівчина стає свідком бенкету бояр, на якому Мавра розважає гостей своїм запальним танцем під звуки скрипки Андронаті. А відчувши себе зле, признається своєму коханцю, що чекає від нього дитину. І разом з героїнею вистави глядачі переживають гнів і біль від того принизливо посвисту, з яким молодий боярин зневажливо проганяє циганку геть. «Стережися... бережися, доню, щоб не дожила свисту...» — скаже потім Мавра Тетяні.

Одні з виразних знахідок режисера — пластичний малюнок поведінки Маври у найдраматичніших ситуаціях — вона ніби стелеться по землі, чіпляється за неї, шукаючи допомоги, притулку, і перекочується, так ніде й не зачепившись, як гнане вітром перекотиполе, що втратило своє коріння.

Творчим здобутком засл. арт. України Тетяни Романюк стала роль Дубихи.

Ольга Кобилянська переконливо змалувала найвище почуття жінки — любов матері до дитини. Саме таку всепоглинаючу любов, ніжність до Тетяни передає ця актриса. Її Дубиха полонить також своєю виваженістю, добротою й щирістю до людей, вражає глибиною почуттів, досягаючи трагічної напруги в останньому монолозі після загибелі дочки.

І хоча життя героїв складається трагічно, у виставі є багато світлого і радісного. Проникливо зображено всеперемагаюче кохання, яким охоплені молоді герої. Почуття ніжної, ліричного складу Настки і гордої, одчайдушної Тетянки, без вини винного Гриця, який «двох кохає» — створюють романтичне силове поле вистави.

Гриць у виконанні Володимира Швеця — це творчий успіх актора, окраса вистави. Високий, стрункий, гарний, він ніби зійшов зі сторінок повісті Кобилянської. Самозакоханий, незалежний, запальний, з добрим серцем, але хисткий і роздвоєний у своїх почуттях. Образ Гриця пристрасний, органічний, і з такою позитивною енергетикою, що стає зрозумілим, чому дівчата захоплюються цим легенем.

Наталя Филипівич (Настка), Зоряна Гуска (Тетяна) — працюють перший сезон в театрі. Це вдалий дебют обох акт-

рис, їхні героїні гідні кохання Гриця. А приємна зовнішність, органічність, пластичність та співучість, індивідуальність кожної виконавиці внесли у виставу принадність юності. Яскравим, цільним і завершеним став образ Настки. Тетяна — довірлива, ніжна, добра; вона з гонором відстоює свою зверхність у перших зустрічах з Грицем, а потім — палко його кохає. М'яко і переконливо вирішена одна з найскладніших сцен — помутніння свідомості Тетяни та подальший розвиток подій. Молодій виконавиці, і це зрозуміло, ще не вистачає глибини почуття, майстерності у розподілі фізичних та психологічних навантажень впродовж усієї ролі.

Запам'ятовується колоритний характер, створений заслуженим артистом України В'ячеславом Хохловим. Його Дончук — людяний, кумедний, незлобливий. На жаль, Дончукову актриса Ася Бобіна трактує прямолінійно, тому роль малоцікава. Яскраві образи створили Сергій Банников (Раду — темпераментний, пристрасний, гордий і нестримний), Володимир Токар (Цимбаліст — людяний, зворушливо вірний у дружбі), Марина Добродій (Мидора — молода циганка: заздрісна, агресивна), Петро Сова (угорський боярин — гонористий та лихий) та інші.

Зараз вистава в стадії активного творчого зросту. Та вже сьогодні зрозуміло, що «Зілля» посяде чільне місце в репертуарі Донецького академічного театру і матиме щасливу сценічну долю. Запорукою цьому є точна реакція залу на кожну сцену та схвильований стан глядачів після кожної вистави, які, стоячи, щирими й тривалими оплесками виражають свою вдячність виконавцям. Бо ця постановка — взірць втілення вітчизняної класики, коли розкривається не лише глибинний зміст, а й нові, часом несподівані грані твору, добре відомого, здавалось би, усім нам. На перегляді вистави знайшла підтвердження ще одна істина — настав час, коли російськомовний Донбас сприймає не лише видовищні яскраві масові сцени, які також присутні у новій постановці, але зачаровано та уважно слухає і чудово розуміє діалоги та монологи психологічної драми українською мовою. Головне — щоб вистава була талановита і активізувала думку, збуджувала почуття. Саме такою і є вистава «Зілля» Анатолія Канцедайла.